

### Література:

1. Божок Н. Психологічний зміст поняття «Фрустраційна толерантність». URL: <https://dspace.nuft.edu.ua/server/api/core/bitstreams/db893934-b245-4668-8ddb-f82c6118c74f/content>
2. Василець Н. Довіра як підґрунтя толерантності у психолого-педагогічній взаємодії. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія психологічна. 2012. Вип. 1. С. 114–121.
3. Вірна Ж., Гайдук Г. Толерантна компетентність педагога: концепція й емпірична верифікація. *Психологічні перспективи*. 2020. Вип. 36. С. 67–85.
4. Молчанова А. Толерантність як ціннісна основа професійної діяльності педагога : посібник. Київ : Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України, 2013. 150 с.
5. Шаюк О. Толерантність як сутнісна характеристика професійного спілкування. 2010. Вип. 2. С. 169–176.

Тетяна Огаренко

Донецький державний університет внутрішніх справ

### ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВИХ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ

Політика забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків в Україні ґрунтується на низці законодавчих актів, з-поміж яких необхідно виділити Конституцію України та Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», метою якого є «досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України» [2].

Гендерні уявлення людей формуються під впливом гендерних стереотипів, які закріплюють наявні гендерні відмінності та виступають перешкодою на шляху до змін у гендерних відносинах. На основі гендерних стереотипів визначаються гендерні ролі – норми поведінки чоловіків і жінок, які ґрунтуються на стандартних, традиційних очікуваннях від осіб певної статі.

Гендерні стереотипи й ролі поширюються як на загальну поведінку особи, так і на мовленнєву. «Уже за простою відповіддю на запитання «Хто народився – хлопчик чи дівчинка?» криється чітко закарбована в приписи поведінки конкретна програма статевого виховання. Її початком стає ота голуба чи рожева стрічечка, якою породілля перев'язує конверт з немовлям» [1, с. 20].

Науковці визначають поняття «мовні спільноти», які пов'язані насамперед з гендерною орієнтованістю. Без сумніву, соціалізація і введення в певну гендерну мовну спільноту починається із сім'ї та освітніх закладів, через які дитина проходить упродовж життя. Відбувається соціалізація, тобто гендерний процес, унаслідок якого хлопчики й дівчатка розвивають свою

жіночу та чоловічу ідентичність. Формуючи гендерні ролі та сексуальні установки, суспільство керується у вихованні стандартами фемінності та маскулінності, схвалюючи маскулінну поведінку дівчат і засуджуючи фемінну поведінку хлопців. Подібна тенденція спостерігається і щодо мовленнєвої поведінки представників різних статей: зазвичай не викликає осуду дівчина, жінка, яка вживає нелітературну, жаргонну, лайливу лексику, натомість чоловіки зі зменшено-пестливими компонентами в мовленні сприймаються неоднозначно.

Установлено, що дорослі змінюють спосіб спілкування та розмови з дітьми залежно від їхньої статі. Це стосується не лише батьків, а й усіх старших, які оточують дитину. Для дівчаток доречний ніжний, добрий і заспокійливий тон голосу, в той час як для хлопчиків – веселий, низький тон, що заохочує активність і конкуренцію. Різні інтонації вимагатимуть різної поведінки та різного рівня гри.

Різниця у формуванні мовних гендерних спільнот формується з дитинства. «Американські психологи виявили, що вчителі приділяють втричі більше уваги на прояви пізнавальної активності хлопчиків, ніж дівчаток. Особливо це стосується оцінки знань та інтересів у сфері природничих, особливо фізико-математичних наук: учителі відповідають в першу чергу на запитання хлопчиків. Якщо в хлопчика немає готової відповіді, вчителі активізують їхнє мислення проблемними запитаннями, навідними підказками, тим самим орієнтуючи їх на досягнення успіхів. Вважається, що учениці повинні знати навчальний матеріал, а учні – розуміти його, бути переконаними в його істинності. Словом, першу скрипку на уроках грають представники сильної статі... Таке викривлення педагогічної уваги зумовлене знову ж таки усталеним статевим стереотипом, що дівчатка мають більші здібності до гуманітарних дисциплін, а хлопчики – до точних наук» [1, с. 23].

Гендерні моделі спілкування починаються з ігор, у які ми граємо в дитинстві. Для хлопчиків ігри часто включають значну кількість людей, є змагальними й орієнтовані на суворі настанови та правила. Для хлопчиків ігри – це спосіб утвердити домінування, виділитися і бути кращим за інших гравців. Ці фактори мають безпосередній вплив на розвиток комунікації, оскільки хлопчики вчатьса самостверджуватися, конкурувати і привертати увагу.

Згідно з останніми дослідженнями, на гендерну соціалізацію більш позитивно впливають нові форми освіти, які відмовляються від маскулінності та агресії на користь м'якості, чутливості та поваги. Учні та вчителі виступають як партнери, які спільно та активно планують зміни, оцінюють якість досягнутого, відкрито обговорюють конфлікти та знаходять шляхи їх вирішення. Сама організація освітнього процесу передбачає відкритість і гнучкість, можливість експериментів та альтернативних традиційним рішень. Невеликий розмір групи гарантує контакт з кожною людиною і зменшує дистанцію між силами. У цьому випадку прихована навчальна програма «працює» на формування толерантності, розвиток критичного мислення, креативності, поваги до людської гідності та мовленнєвої культури.

Отже, у будь-якому суспільстві спостерігається певні мовленнєві гендерні стереотипи, які сформовані сімейним та освітнім середовищем. На зміну стандартних підходів позитивно можуть вплинути нові форми освіти.

#### **Література:**

1. Говорун Т. В. Соціалізація статі як фактор розвитку Я-концепції: дис. ... д-ра псих. наук : 19.00.07. Київ, 2002. 278 с.

2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 року № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>

**Наталя Пасічник, Ренат Ріжняк**  
**Центральноукраїнський державний університет**  
**імені Володимира Винниченка**

### **БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ ТА ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ОСВІТИ В МІЖНАРОДНИХ ДЕКЛАРАЦІЯХ**

Якісна конкурентоспроможна освіта є національною домінантою для України, запорукою соціально-економічного, духовного й культурного розвитку нашої держави та повоєнної відбудови країни. Українське суспільство та національна освіта активно долучається до світових тенденцій недискримінації й інклюзії в освітньому процесі на всіх рівнях освіти.

Окреслимо основні етапи міжнародного руху за безбар'єрність та інклюзивність освіти, які обґрунтовані у міжнародних документах. Цей рух бере свій початок із Загальної декларації прав людини (1948 р.) [3], згідно якої кожна особа має право на освіту, а в Декларації прав дитини (1959 р.) [2] заявляється про спеціальний режим освіти й піклування та захист від різних форм дискримінації дітей з інвалідністю. Принцип недискримінаційності освіти як базовий для інклюзивності та безбар'єрності утверджено в Конвенції з подолання дискримінації в освіті (1960 р.) [4]. Конвенція про права дитини (1989 р.) [5] проголошує гарантії держави щодо дітей з інвалідністю на повноцінне й достойне життя та можливість активної суспільної життєдіяльності.

Безбар'єрність як засадничий принцип функціонування освітньої галузі визначено у Всесвітній декларації «Освіта для всіх» (1990 р.), де всім дітям гарантується доступність до якісної освіти на базовому рівні. Цю ідею було уточнено й поглиблено в «Стандартних правила ООН щодо зрівняння можливостей інвалідів» (1993 р.) [7]. Тут було проголошено, що безбар'єрність стосується не лише осіб з інвалідністю, а всіх нас, оскільки всі люди повинні мати доступ до суспільних процесів, маючи рівні можливості; одним із засобів реалізації безбар'єрності є розбудова універсального дизайну в освітній сфері. Саме у цих Правилах міститься заклик навчати дітей з фізичними та розумовими вадами не в спеціалізованих закладах освіти, а разом з іншими дітьми, оскільки особливі освітні потреби виникають у всіх дітей в різні періоди їхньої освітньої діяльності.